

tyske tropper i Danmark som muligt. De fyldige referater af samtalerne med E-officererne Lunding og Nordentoft dementterer H.C. Bjergs konstruktioner i »Ligaen« (1985), der vil underspille E-tjenestens modstand imod sabotagen (se anmeldelsen ovenfor s. 407 ff). Således trådte Nordentoft så sent som i august 1943 op imod Flemming Muus' sabotagelinje. Da havde hovedkvarteret for længst gennemskuet at P-planen var en papirtiger og kun E-officerernes alibi for ikke at gøre noget. Det grundlagde en dyb skepsis overfor hæren, der uddybedes med begivenhederne 29. august 1943, hvor SOE noget urealistisk forestillede sig P-styrkerne bragt til kamp, men hvor E-officererne i stedet opgav ævred og flygtede til Sverige. Da E-officeren Gyth i september ankom til London for at få SOE til at finansiere – ikke retableringen af P-styrkerne i Danmark, men en hvidgarde der kunne slå kommunisterne ned efter krigen – var målet fuldt. Muus' politiseren bragte SOE og hæren på linje i løbet af 1944. Men under striden i vinteren 1944/45 mellem modtagerchefen Toldstrup og jyllandslederen, oberstløjtnant Bennike tog SOE klart Toldstrups parti, som den der lavede noget overfor den passive officer.

Om sabotagerne imod jernbanerne i 1944/45 skriver Cruickshank som om Aage Trommers disputats om »Jernbanesabotagen« (1971) ikke eksisterede, men bogen afspejler utvivlsomt her SOE's egen selvforståelse. I det omfang denne mere systematisk lader sig udsondre af det fremlagte materiale kan *SOE in Scandinavia* være til nytte.

Hans Kirchhoff

Redaktionen har modtaget følgende indsigelse imod Per Ingesmans anmeldelse i sidste hæfte (87:1, s. 177f.) af *Tore Nyberg: Die Kirche in Skandinavien*.

Kapitel I behandler kontinuiteten i de tidligste forestillinger om Skandinavien som missionsområde i de europæiske centre, hvorfra missionen udgik: Rom, Hamburg-Bremen og – implicit – de uddannelsessteder, hvor de udsendte missionærer havde studeret. Kontinuiteten kan aflæses i beskrivelser af Nordens regioner og den tilsvarende inddeling i bispedømmer.

Det bliver påvist, hvad der indtil nu ikke er sket, at de to vigtigste kilder til regionalinddelingen, Adam af Bremens »hvidbog« fra ca. 1070/75, og fortegnelsen over nordiske bispedømmer i et håndskrift i Florens fra 1104/22, i grunden tegner det samme billede og giver indblik i missionens udvikling fra en generation ca. år 1070 til den følgende ca. år 1100. En særlig interesse for den danske kirkehistorie har konstateringen af, at mens den dynamiske fase af stiftsinddelingen nåede sin afslutning i Danmark allerede omkring 1060 med Svend Estridsens oprettelse af de nordjyske stifter, indtraf perioden med bevægelige stiftsgrænser i Norge og Sverige omkring en til to generationer senere, dog åbenbart under styring af de samme missionsstrategiske præmisser. Et led i argumentationen er Knytlingasagas oplysninger om ledingsopbudet i de danske bispedømmer.

De to behandlede klosterlige domkapitler, Børglum og Odense, har det til fælles, at begge er centrum for et stift, der kun består af øer. Det insulære træk i begge bispedømmer anskues som en missionsstrategisk udfordring, der er blevet løst ved indføringen af et klosterligt domkapitel efter engelsk (Odense) og tysk

(Børglum) model. Af øvrige danske stifter er kun Roskilde i samme betydning insulært, men her har kongemagtens nærvær medført oprettelsen af et sækulært domkapitel ligesom i fastlandsstifterne Slesvig, Ribe, Århus og Lund. Det tredje danske regulære domkapitel, Viborg, er ikke blevet genstand for behandling i afhandlingen, da dets historie er belyst ved P. Severinsens arbejder.

Indordningen af de augustinske kannikers ankomst til Børglum fra Steinfeld til ca. 1140 er en væsentlig omdatering i forhold til et i lang tid, under indtryk af Peter Riemann, fremherskende, men uacceptabelt grundlæggelsestidspunkt i 1170'erne. Hvis argumentationen er holdbar, indebærer den nye datering en stor gevinst for forståelsen af den danske kirkes gennemstrukturering, idet Børglums begyndelse da bliver indsat i en ny sammenhæng: klosterdomkapitlet oprettet i forlængelse af kirkeprovinsen Lunds genetablering under Eskil og af Laterankonciliet 1139. Dette gør dets senere krise og den stærke kongelige indflydelse over Børglum mere begribelig.

For Odense regulære domkapitels vedkommende er den her fremlagte, grundige analyse ikke tidligere blevet foretaget, hvorfor det også for tidligere forskere er forblevet skjult, dels at striden om Livo som provst og biskop i høj grad har med den kongelige kirkepolitik i 1140'erne og 1150'erne at gøre, dels at klostret som domkapitel får sin rolle i Odense by grundlæggende forandret i perioden fra 1140'erne til privilegierne af 1180, hvori kong Valdemar samarbejdede med Absalon. En stærkere polarisering mellem kongelig magt og klosterlig afsondring i Odense og Børglum er en følge af dette samarbejde mellem »stat og kirke«.

Undersøgelsen bekræfter bogens hovedtese: at der foreligger et sammenhængende geografisk og missionsstrategisk program for Skandinavien i de europæiske centre, hvorfra missionen styres, og at dette program har fået vedvarende følger i det middelalderlige Danmark ved at domkapitlerne udformedes forskelligt i de otte danske stifter.

Andre forfattere er omtalt, fortrinsvis i noterne og kun sjældent i hovedteksten, ligeledes på affattelsestidspunktet nyudkommen litteratur, f.eks. Ekboms bearbejdelse af Knytlingasagas oplysninger. I mange tilfælde er foregribende hypoteser og modeller blevet opstillet og afprøvet med henblik på undersøgelse af deres grad af gyldighed. Brugen af modeller er ikke svensk, ligeså lidt som brugen af fodnoter er tysk, da historisk forskning hviler på international consensus om problemer og metode.

Tore Nyberg

Historisk tidsskrift skelner som bekendt mellem de kritiske, dybtgående anmeldelser og de kortere anmeldelser, hvis primære formål er en præsentation af den historiske litteratur. De sidste har hovedvægten på oversigten og referatet og giver ikke plads for citater eller eksemplificering i detaljen. Redaktionen har bestemt, at Tore Nybergs bog skulle have en kortere anmeldelse, og det er en sådan – med dennes begrænsninger – jeg har skrevet. De af Tore Nyberg fremsatte bemærkninger giver mig hverken anledning til at ændre mit referat eller min sammenfattende vurdering af hans bog, og jeg skal derfor nøjes med at fremføre følgende to kommentarer: 1) Bogens såkaldte hovedtese om »et sammenhængende geografisk og missionsstrategisk program for Skandinavien« er efter min mening en ren

påstand, som de fremlagte detailundersøgelser ikke giver dækning for. 2) Mine bemærkninger om luftige spekulationer inden for visse dele af svensk middelalderforskning og om opsvulmede fodnoter i tyske disputatser retter sig *naturligvis* hverken mod anvendelsen af modeller eller mod normal brug af fodnoter i historisk forskning.

Per Ingesman